

**ALİ ŞİR NEVÂYÎ'NİN DİVANLARINDA MEKTUPLAŞMA:
ÂŞIKTAN SEVGİLİYE, SEVGİLİDEN ÂŞİĞA**

*Tülay GENÇTÜRK DEMİRCİOĞLU**

ÖZET

Klasik Türk edebiyatının aşk-âşık-maşuk üçgeninde âşıklığın göstergelerinden biri de sevgili ve âşığın mektuplaşmasıdır. Bu makalede klasik Türk edebiyatında etkisi büyük olan Çağatay şairi Ali Şir Nevâyî'nin dört divanı *Garâibü's-sıgar*, *Nevâdirü'ş-şebâb*, *Bedâyiü'l-vasat* ve *Fevâidü'l-kiber* taranmış, şiirlerinde mektup kavramı bütün yönleriyle; vasıfları, çeşitleri, ilgili teşbihler ve mektuplaşma geleneği incelenmiştir. Makale, bu kavramın Nevâyî'nin divanlarında Anadolu sahasındaki Türk şairlerine kıyasla daha geniş yer bulduğunu, bunun nedeninin de şairin yek-ahenk gazel yazmaya verdiği önemden kaynaklandığını ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ali Şir Nevâyî, mektup, aşk, âşık, sevgili, Çağatay.

**LETTER IN THE DIVANS BY ALİ ŞİR NEVÂYÎ:
FROM THE LOVER TO THE BELOVED
AND VICE VERSA**

ABSTRACT

Concerning the relationships between the lover and the beloved in classical Turkish literature, one of the indications of falling in love is the lover's communication with the beloved by letter. This paper examines how Ali Şir Nevâyî, a well-known Chagatai poet who had a remarkable influence on classical Turkish literature, exercised the letter metaphor by focusing on his four divans: *Garâibü's-sıgar*, *Nevâdirü'ş-şebâb*, *Bedâyiü'l-vasat*. The main argument of the present paper is that the letter metaphore was extremely used in the divans by

* Yrd. Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
gencturk@boun.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Nevâyî in comparison to Ottoman poets of classical literature, and that this is due to utmost importance Nevâyî gives to composing *yek-ahenk* gazals.

Key Words: Ali Şîr Nevâyî, letter, love, lover, beloved, Chagatai

Giriş

İletişimin en önemli unsurlarından olan mektup, aynı zamanda insanların duygu ve düşüncelerini paylaştığı, birbirleriyle haberleştiği bir anlatım şeklidir. Divan edebiyatında aşk-âşık-maşuk üçgeninde kullanılan mektup, özellikle çift kahramanlı aşk mesnevilerinin yanı sıra divanlarda da çeşitli şekillerde yer alır. Gerek Anadolu gerekse Çağatay sahasında bu kavram sıklıkla kullanılmıştır.

Bu çalışma klasik Türk edebiyatını çok etkilemiş Çağatay şairi Ali Şîr Nevâyî (1441-1501)'nin dört divanı *Garâibü's-sıgâr*, *Nevâdirü's-şebâb*, *Bedâyiü'l-vasat* ve *Fevâidü'l-kiber*'e odaklanarak âşık ve sevgili arasındaki mektuplaşmayı şiiirlerinden örnekler verilerek tüm yönleriyle inceleyecektir.

Klasik Çağatay edebiyatının teşekkülünde önemli bir rol oynayan Ali Şîr Nevâyî'nin gazellerindeki beyitler arasında genellikle sıkı bir anlam birliği vardır. Agâh Sırrı Levend, fikrin Nevâyî için her zaman esas, üslûbun ise bir araç olduğunu ve divanlarında yer alan türlü şekillerdeki manzumelerde günlük hayatın yankılarına, çağının yaşayan tiplerine, tarihi olaylara da sık sık rastlandığını belirtir (Levend 1965, 213). Günay Kut da Nevâyî'nin *Hutbe-i devâvîn*'de söylediği gibi fikre önem verdiğini ve fikirle beraber konu birliğinin devam etmesi için yek-avaz gazeller yazdığını, şiiirlerinin çoğunlukla yek-ahenk ve yek-avaz olduğunu, mânânın mesnevîde olduğu gibi kolaylıkla takip edildiğini ve divanlarında karşımıza bu çeşit gazellerin sık sık çıkmasının bunu kâfi derecede doğruladığını söyler (Kut 2003, XXXV). Bu tespitlerin işaret ettiği şiiir anlayışı bağlamında, âşığın sevgili ile mektuplaşması etrafında ortaya çıkan çeşitli durumlar Nevâyî'nin gazellerinde çoğunlukla bir konu bütünlüğü içinde işlenir ve pek çok yönüyle canlı bir şekilde tasvir edilir. Nevâyî'nin şiiirlerindeki mektuplaşmaya geçmeden önce edebî tür olarak mektup hakkında bilgi verilecektir. Bu çalışmada mektubu edebî türlerden (*münşeât*) biri olarak değil¹ klasik Türk edebiyatında

¹Münşeât türü ile ilgili olarak şu tezlere bakılabilir: Abdülbaki Arslan (1995), **Osmanlı İçtimai Hayatını Aksettiren Mektup Örnekleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara; Recep Gökçe

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

manzumelerde kullanılan ve genellikle haberleşmeyi sağlayan sosyal bir unsur olarak ele alacağız.

Edebi bir tür olarak mektup:

Emel Kefeli, Nurullah Ataç'ın "her yazı bir mektuptur. Şiir, hikâye olsun; deneme, eleştirme olsun; hepsi birer mektuptur." tanımına atıf yaparak Ataç'ın mektubun alanını genişlettiğini, mektubu insan hayatının her safhasında önemli rol oynayan bir anlatı şekli olarak vurguladığını belirtir (Kefeli 2001, 9). Kefeli'ye göre de mektup kişinin duygu ve düşüncelerini rahatça ortaya koyduğu, âdeta kendi kendisiyle baş başa kaldığı bir tür olarak insanlık tarihinde uzun bir geçmişe sahiptir. Mektup, kimi zaman yalnızlığın simgesidir, ince ve hassas konulara değinir, insanın iç dünyasını aydınlatır. Aynı zamanda da tarihi, siyasi veya edebi bir belge olabilme özelliği taşır (Kefeli 2002, 40-41). Orhan Şaik Gökyay ve Mübahat Kütükoğlu mektubun varaka, tezkire, tebriknâme, cevapnâme, nasihatnâme gibi adlarla anıldığını, arıza, kâime, şukka, nâme, uhuvvetnâme, meveddetnâme, muhabbetnâme, tezkire, varakpâre, kâğıt gibi sözcüklerin hepsinin de "mektup" anlamına geldiğini belirtirler (Gökyay 1974, 20; Kütükoğlu 2004, 18-21). İskender Pala eskiden mektupların ipe bağlandığını ve kenarlarının kıvrıldığını söyler (Pala 1995, 418). Fevziye Abdullah Tansel ise âşık edebiyatında mektuba "kâğıt, gam yükü, gönül dili, çile bohçası, nâme" gibi isimler verildiğini, sevgiliden âşığa sözlü olarak gelen haberin "yazılmamış ferman", bu haberin sevindirici olması hâlinde de "şekerli hurma" adını aldığı belirtir (Tansel 1964, 386).

"Nâme sözcüğü, yüzyıllar boyunca Türkçe edebiyat ürünlerinin adlandırılmasında, çok geniş bir yelpazede değerlendirilebilecek yapıtları tanımlamıştır. [...] Nâme sözcüğü mektup anlamıyla manzum eserlerde belli bir kişiye seslenildiğini dile getirirken, giderek belli bir konu üzerinde nesir biçiminde yazılan yapıtların adlandırılmasında da genel bir niteleyici olarak kullanılmıştır." (Kuru 1993, 13-14). Selim Sırrı Kuru'nun bu konudaki çalışmasından aktararak devam edersek: Sevgiliye seslenmeyle başlayan yani bir nevi mektuplaşmadan oluşan eserlerin

(2006), **Eski Türk Edebiyatında Mektup ve Bir Mecmû'a-i Münşeât**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri; Halil İbrahim Haksever (1996), **Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeati**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya; Mustafa Kaşka (2000), **Divan Edebiyatında Münşeât Geleneği ve Hoca Neş'et'in Mektupları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir; Oğuzhan Şahin (2005), **Mecmu'a-i Münşeât TDK Ktp. A.363/1 (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri .

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

ilk ortaya çıkışı *deh-nâmeler*dir. *Deh-nâme* türü İran edebiyatı kökenlidir ve Türk dilleri arasında yalnızca Çağatay Türkçesi'nde örnekleri bulunmaktadır. *Deh-nâmeler* hezec vezninde mesnevi biçiminde yazılmış, gazellere yer veren, konu olarak da ya seven ve sevgili arasında mektuplaşmalardan, ya da sevgiliye gönderilen mektuplardan oluşan bir şiiirdir. *Deh-nâmelerin* en önemli yapısal özelliği on kısımdan oluşmalarıdır. Her bölüm üç beş beyitten oluşan ve sakiye sesleniş içeren bir şiirle sona ermektedir. Her bölümün bir seslenme sözcüğüyle başlaması da *nâme* sözcüğünün bu eserlerde *mektup* anlamıyla kullanıldığına işaret etmektedir. (Kuru 1993, 15-21).

Kökene İran edebiyatına dayanan *deh-nâmelerin* Osmanlı dönemi Türk edebiyatında doğrudan örneği yoktur. Nevâyî öncesi döneme ait dört *deh-nâme* günümüze kadar gelmiştir: Harezmi'nin *Muhabbet-nâme*'si (754/1353), Hocendi'nin *Letâfet-nâme*'si (14.yy sonu ya da 15.yy.başı), Yûsuf Emîrî'nin *Deh-nâme*'si (833/1429-30) ve Seydî Ahmed Mîrzâ'nın *Taaşşuk-nâme*'si (839/1435-1436). (Kuru 1993, 13-20).

Osmanlı dönemine gelince, Osmanlılar mektubu bir ihtisas dalı olarak düşünmüşler, mektup yazma, haberleşme kurallarını belirleyip bunları örnek mektuplarla uygulayan ve adına münşeât dedikleri eserler meydana getirmişlerdir (Arslan 1995, 1; aktaran Gökçe 2006, 11). Münşeâtlar, mektup dahil her türlü resmi ve hususi yazıyı toplayıp yazım esaslarını gösterirler. Sözlükte “düzyazı, nesir” anlamındaki *inşa* masterından türeyen münşeât kelimesi münşî adı verilen, devlet teşkilatı bünyesindeki divan, kalem ve ketebe gibi resmi dairelerde çalışan nişancı, tevkii ya da küttabların yazdığı çoğu süslü yazıya ve bunları toplayan kitaplara ad olmuştur. Münşeât mecmualarının muhtevasını resmi ve özel yazışma ile mektuplar yanında manzum mektuplar, bunları süsleyen değişik manzumeler, nutuk, makale, arzuhâl ve duanâmeleri de içine alan örnekler oluşturur (Uzun 2006, 18).

Ahmed-i Dâ'î'nin *Teressül*'ü ile (yazılışı 820/1417-18'den önce) Yahya bin Mehmed el-Kâtib'in *Menâhicü'l-İnşâ* (883/1479'dan önce) adlı eserleri münşeât türünün Osmanlılardaki en eski örnekleridir. Hüsamzade Mustafa Efendi'nin *Mecmua-i İnşâ*'sı (yaklaşık 893/1487-88'de), I. Selim devrinde Mahmud bin Edhem Amasyavî'nin *Gülşen-i İnşâ*'sı ve *Miftâhü'l-Luga*'sı da en eski münşeât mecmualarındandır (Tekin 1971, 7-12).

Şinasi Tekin tam ve eksiksiz bir nüsha olduğu için en eski inşa örneğinin *Menâhicü'l-İnşâ* olduğunu belirtir. *Teressül*'ün ise İ. Çetin Derdiyok'a göre mektup yazmada uyulması gereken bazı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

kuralları madde madde vermesi nedeniyle edebiyat tarihimiz açısından ayrı bir değeri vardır ve devrinin dil özelliklerini yansıtması da eserin bir başka ilgi çekici özelliğidir. Ayrıca metinde yer alan kurallar kompozisyon bilgisi açısından özellikle, yazılı ve sözlü anlatımda uyulması gereken önemli kurallardır, bu nedenle günümüzle doğrudan ilgilidir. Bütün bunlar Derdiyok'un tekrar vurguladığı gibi *Teressül*'ün gerek mektup, gerek düzyazı geleneğimiz, gerekse dil incelemeleri açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. (Derdiyok 1994, 56-59).

Klasik Türk edebiyatında mektup türü düşünüldüğünde akla ilk önce Fuzulî'nin Nişancı Celâlzade Mustafa Çelebi'ye yazdığı ünlü *Şikâyetnâme*'si gelir. Fuzulî bu eserinde o günkü resmi dairelerin durumunu mizahi bir dille tenkit ederek edebiyatımızda başkalarıyla ölçülemeyecek bir ün kazanmıştır.

Mesnevilerde mektup tarzı anlatımı inceleyen Dilek Batislam, mesnevilerin çoğunda anlatımın bir parçası olarak değişik içerik ve üsluba sahip mektup bölümlerine rastlandığını dile getirir. Bu bağlamda, Mehmed'in *Işk-nâme*, Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşid-nâme*, Mesud bin Ahmed'in *Süheyl ü Nevbahâr*, Hamdullah Hamdi'nin *Yûsuf u Züleyhâ*, Cem Sultan'ın *Cemşid ü Hurşid*, Behiştî'nin *Leylâ vü Mecnûn*, Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrin*, Taşlıcalı Yahyâ'nın *Yûsuf u Züleyhâ*, Fuzulî'nin *Leylâ vü Mecnûn* ve Şeyh Gâlib'in *Hüsn ü Aşk* mesnevilerinde birbirinden farklı özellikler taşıyan mektup bölümlerine yer verildiğini belirtir (Batislam 2002, 18).

Divanlardaki mektup konusunda gelince Harun Tolasa, Ahmed Paşa'nın divanını tahlil ettiği çalışmasında, haberleşmenin âşık ile sevgili arasında olduğunu ve daha çok mektup ile sağlandığını söyler. Şairin, mektup, nâme gibi kelimelerin yanında muhabbetnâme kelimesini de kullandığını, gerek resmi gerek hususi olsun mektuplarda ünvan, nam ve tarihin daima bulunduğunu, ancak resmi olanlarında bunlara nişan ve tuğra da eklendiğini, mektubun mürekkebine, kâğıdına ve bilhassa yazısına son derece itina gösterildiğini ekler²:

Ne muhabbet-nâme yazmışdur 'izârun hattı kim
Cevri tarih eylemişdür fitneyi 'unvân ana (G. 4/2)
(Tolasa 2001, 125)

² Mektubun divan edebiyatındaki kullanımları için tahlili yapılan sınırlı sayıdaki divanlardan örnekler verebiliyoruz. Bu örnekler alıntılanan yayınlardaki imlâları ile yazılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Tolasa, *Ahmed Paşa Divanı*'ndaki bir beyitte Fatih veya Bayezid için 'mektup ile iklim alan' dendiğini, mektubun genellikle sevgilinin yüzü ve güzelliği için bir müşebbehünbih olduğunu, onu götüren kimseye de 'kâsîd' dendiğini belirtir (Tolasa 2001, 125). Tolasa'ya göre, Ahmet Paşa'nın bir başka beytinde yanak, ayvatüleri ve ben nedeniyle safha ve mektuba teşbih edilir. Bir mektup olarak düşünülen yanakta ben eskiye dair âdetlerden olmak üzere mektup kenarına konan bir işarettir:

Safha-i haddinde hâli düşdi gayet ber-kenar

Resmdür mektubda olur 'alamet ber-kenar (G. 34/1)

(Tolasa 2001, 227)

Mektubun divan edebiyatındaki kullanımına bir başka örnek *Nev'î Divanı*'ndan verilebilir. Nejat Sefercioğlu'nun tahlilini yaptığı *Nev'î Divanı*'nda ayvatüleri hat (yazı), hüccet, alâmet, nâme, mektup, ruk'aya teşbih edildiğini, ayvatülerinin bu unsurlarla ilgisinin başlıca sebebinin yüzün kitap ve sayfa olarak tasavvuru ile hat kelimesinin taşıdığı yazı, çizgi, ferman (hatt-ı hümayun) anlamları olduğunu söyler. Ona göre, ayvatüleri, şekil ve renk bakımından bu kitabın veya sayfanın üzerindeki yazı ve çizgilere benzetilir. Ayvatülerinin mektup (nâme) olarak tasavvurunda da aynı özellikler söz konusudur. Renk ve koku unsuru, Çin'den ve mülk-i Hıta'dan haber taşıyan bir mektup olarak vasıflandırılmasına sebep olur:

Mektûb-ı Çîn ü ruk'a-i milk-i Hitâ durur

Virdi Hutten haberlerin iy şehriyâr hat (G.209/3)

(Sefercioğlu 2001, 192-193)

Nev'î'den bir başka örnekte ayvatüleri, "şâh-ı ışk"tan âşığa gönderilmiş bir "nâme-i mihr ü mahabbet"tir:

Nev'î'yi meftûna şâh-ı ışkdan

Nâme-i mihr ü mahabbetdür hatun" (G.245/5)

(Sefercioğlu 2001, 192-193.)

Zâtî'nin mektup yazma sürecini anlattığı bir gazeli için bu makalenin III. bölümüne bakılabilir.

Nevâyî Divanlarında Mektup (Nâme, Bitik/Bitig, Ruk'a):

Mektubun Anadolu sahasındaki kullanımına verdiğimiz örneklerden sonra Çağatay şiirinin en önemli temsilcisi Ali Şîr Nevâyî'de nasıl kullanıldığına geçelim.

Giriş bölümünde bahsedilen *deh-nâmelerin* dördünün de Çağatay ve Doğu Türkçesine ait eserler olduğu belirtilmişti. Bir Çağatay şairi olarak Nevâyî'nin de bu gelenekten etkilendiği ve bu nedenle şiirlerinde mektuplaşmaya sıkça yer verdiği düşünülebilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

I. Mektup Çeşitleri: Nevâyî mektubu içeriğine göre vasıflandırmaktadır. Sevgiliden ayrıldığındaki mektup ‘nâme-i hecr ve/veya nâme-i hicrân’, aşkı anlatıldığı mektup ise ‘nâme-i şevk’ veya ‘nâme-i maksûd’dur. Kimi zaman da âşık sevgiliden Türkçe deyişle ‘bir mihr nâmesi’ istemektedir.

Nâme-i hecr, nâme-i hicrân: Ayrılık mektubunun sayfalarına âşığın kanlı gözyaşlarından cetvel çizilmiştir. Ayrılık mektubu o kadar yakıcıdır ki getiren güvercinin kanatları bile yanar:

Nâme-i hecrim ara safğa-i taqvîm gibi
Eşk kanı bile her sarı çikilmiş cedvel (BV 383/3)³

Ṭıfl evrāk içre bir bir berg-i gül tirgen gibi
Nâme-i hicrân ara tim tim sirişkim kanı dur (GS 195/2)

Nâme-i hecrim kebüter perlerin ger örtemes
Ol kıara haṭlar kıanadı üzre her sarı nidür (BV 186/2)

Nâme-i şevk: Âşık, sevgiliye olan şiddetli aşkı anlatıldığı mektubu “nâme-i şevk” olarak adlandırır. Bu mektupların üzerinde âşığın gözünden akan kanlı yaşlar vardır. Âşık bu coşkuyla dolu aşk mektubuna kıskançlıktan başkasının okumaması için sevgilisinin adını bile yazmaz:

Çün Nevâyî nâme-i şevkın yitürsenğ er resül
Tinğri Ḥaḫḫı ruḫ‘aî bu zâr-ı ser-gerdân üçün (GS 481/7)

Nâme-i şevküm ni nev‘ ol ayğa yitkey çünkü min
İl atın oḫur ḥaseddin yazmadım ‘unvân anğa (GS 10/5)

Hecride teh teh köngül kıan bağlağandındur nişân
Nâme-i şevküm ki tim tim tamdı közdin kıan anğa (NŞ 9/4)

Mihr nâmesi: Sevgili âşığa sevgisini gösteren bir mektup yazıp onu sevindirmez. Mihr-güneş-zerre kelimeleri arasında iham-ı tenasüp vardır. Bu mektuba sitem mektubu da denilebilir. Şairin burada nâme-i mihr tamlaması yerine “mihr nâmesi”ni tercih etmesi de onun Türkçeye verdiği önemin bir işaretidir:

³ Bu makalede Nevâyî’den örnek olarak verilen şiirler dört farklı araştırmacı tarafından hazırlanan divanlardan aynen alınmış ve her araştırmacının imlâsı korunmuştur. Bu nedenle şiirlerde yazım birliği sağlamak yoluna gidilmemiştir.

Bir mihr nâmesi bile ser-geşte zerreni

Kün dik cihânda mücib-i i'zâz kılmadıñg (GS 364/4)

Nâme-i maksûd: Âşık sevgilisine isteklerini yazdığı mektubu göndermiş ve gönü bir parça olsun rahatlar.

Ey Nevâyî nâme-i maşşud yitti hoş-dil ol

Kim haţ-ı âzâdlıg budur ğam-ı hicrân ara (NŞ 20 /1-7)

Nâme-i sabr u selâmet: Hal-nokta, hat-i'rab kelimelerini leff ü neşr sanatı ile kullanan şaire göre sabır ve selamet mektubu isteyen mektuptaki nokta ve i'raba bakmayıp sevgilinin benini ve ayvatüyelerini hayal etmesini, kısacası mektupta ne yazdığına bakmamasını söyler:

Kim ki ister nâme-i şabr u selâmet baķmasun

Hûblar hâl ü haţıdın noķta vü i'râbġa (BV 564/1-7)

Nâme-i ikbâl: *Nâme-i ikbâl* gerçek mektuba işaret etmeyip âşığın tarihini tanımlamada kullandığı terimlerden biridir. Talihi, işlediği suçlardan dolayı o kadar karadır ki pişmanlık gözyaşlarıyla aklanmaz, yıllar yılı okyanusta yıkansa deniz kararır; ama tarihi dönmez:

Pîr-i deyr [ü]?⁴ hân-ķah şeyhi ki yazdı ruķ'alar

Nâme-i ikbâlim oldur haţ-ı idbârim budur (NŞ 156/5)

Nâme-i ikbâlim ol yanġlıġ ķaradur cürmdin

Kim nedâmet eşkidin anı arıtmaķ olmaġay

Bel ki ger baħr-ı muħît içre salıp yıllar yusanġ

Ol ķara bolġay ser-â-ser lîk bu aķ bolmaġay

(FK mukattaat 704)

Amel nâmesi: Aşğıdaki beyitlerde de şair mektubu gerçek anlamıyla değil *amel defteri* anlamıyla kullanır ve günahının çokluğundan dolayı bunun kara olduğunu belirtir:

Ni sūd bolsa 'amel nâmesi ķara ger ġod

Atiñġ nişân üze Cemşîd ya Ķubâd ittiñġ (GS 367/6)

Nâme-i ma'siyet: Nevâyî, *nâme-i ma'siyeti* de yine *amel defteri* anlamıyla kullanmıştır. Şair günahlarının çokluğu nedeniyle

⁴ ? işareti anlamın tam olarak sağlanamadığı durumlarda kullanılmıştır.

defterin doluluktan kara olduğunu söyler:

Nāme-i ma‘şiyetim çeşme-i hürşid içre
Yusalar körmeger il özge yaruğluğ yüzini
Harfini bir bir itip saçsa felek cevfi ara
Şebe-gün kılğay u her noqtası bir yulduzını

(FK mukattaat 705)

II. Mektupla İlgili Teşbihler:

Âb-ı zindegânî, çeşme-i hayvân, âb-ı hayvân: Sevgiliden gelen mektup âşık için âb-ı zindegânî gibidir. Zulmet içindeki çeşme-i hayvanı, ölümsüzlük suyunu bulmak gibi ona can verir. Kâsıdın (haberci) sevgiliden haber getirmesi de âşık için âb-ı hayvan değerindedir. Son beyitte Yusuf hikâyesine telmih vardır:

Nāmenğ ki maŋga müjde-i cānī irdi
Hicrān ğamıdın haṭ-ı emānī irdi
Zulmetka sevādı ger nişānī irdi
Maẓmūn aŋga Āb-ı zindegānī irdi

(GS Rubai 865 CXXXII)

Bitikingdin ki sevādını körüp cān taptım
Zulmet içre meşelā Çeşme-i hayvān taptım (GS 421/1)

Cānım ārāmı için kâşıd ki cānāndın kilür
Gūyi cān birür nesīmi Āb-ı hayvāndın kilür (GS 148/1)

Hat (ayvatüyü), hat-ı emânî: Ahmet Paşa Divanı’nda olduğu gibi ayvatüylere ve ben nedeniyle yanak, mühürlü bir mektuba benzetilir:

Haṭtı köŋlümde süngek yanğlıg tenimni çıрмаğan
Mührlüg bir nāme bilgil dāğ-ı hicrāmı bile (FK 564/4)

Nāmenğ ki maŋga müjde-i cānī irdi
Hicrān ğamıdın haṭ-ı emānī irdi
Zulmetka sevādı ger nişānī irdi
Maẓmūn aŋga Āb-ı zindegānī irdi

(GS Rubai 865 CXXXII)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Taze gülistân: Aşağıdaki beyitte sevgiliden mektup alan âşık taze bir gülbahçesi bulmuş gibidir. Nevâyî mektuptaki elif harfini sevgilinin servi boyuna, hı harfini gonca ağzına ve dal harfini de sümbüle benzetir. Böylece taze bir gülbahçesi ortaya çıkar:

Her elif serv idi hî [?] gonça vü dālî sünbül

Dimeyin nâme ki bir tâze gülistân taptım (GS 421/3)

Hurşîd-i tâbân: Mektupları getirip götüren haberciye seslenen âşık, mektup müjdesini her gün doğan parlak güneşe benzetir:

Hecr ara ay peyk eger sin nâme yitkürsenğ ni tañğ

Tañğ yili her kün birür hurşîd-i tâbân müjdesin

(GS 477/5)

Hayât-ı câvidân: Sevgiliden alınan mektubun her harfi, her sözü âşık için sonsuz bir hayat kaynağıdır:

Nâmenğ mañga rûhdın nişân boldı yana

Âsâyiş-i cân nâ-tuvân boldı yana

Her harfî anıñ tenimde cân boldı yana

Her lafzı hayât-ı câvidân boldı yana

(GS Rubai 844 LXIX)

III. Mektubun Yazılması ve Gönderilmesi:

Mektubun yazılması ve sürecine geçmeden önce Günay Kut'un bir makalesine değinmeden geçmemek gerekir. Zira makalede bahsedilen gazel bu bölümde anlatılacaklarla büyük benzerlik göstermektedir.

Günay Kut, "Letter to the Beloved" adlı makalesinde (Kut 1994, 137-142) 16.yy şairlerinden Zâtî'nin mektupla ilgili bir gazelini ele alır.⁵ Kut'a göre Zâtî bu yek-âhenk, yek-âvâz gazelinde o dönemde Osmanlı toplumunda mektup yazmanın evrelerini tarif eder. O zaman iletişim nasıldı, atalarımız mektup yazarken ne türlü araç gereç kullanırdı, geçmişte mektup yazmak bugünkü kadar kolay mıydı gibi mektupla ilgili soruların cevabını öğrenmek isteyen bu gazeli okumalıdır:

⁵ Zâtî Divanı'nda mektupla ilgili başka beyitler de vardır. *Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı* adlı çalışmanın "Haberleşme Yöntemleri" bölümünde bu beyitler görülebilir. Bkz. Serdaroğlu (2006), 194-197.

Ger ölürsem perde-i çeşmüm şoyup ey āşinā
Mühre-i billür-ı çeşmümle urup aña cilā

Kut, mektup yazmanın ilk adımının kolay yazılması ve parlaklık vermesi için kâğıdı mührelemek/cilalamak olduğunu söyler. Bu işlem *mühre* ile yapılır. Bu beyitte *mühre* âşığın gözbebeğidir. Zâti bir dostuna seslenerek, “eğer ölürsem gözümün perdesini soyarak kâğıt yapın, gözbebeğimi de mühre yapıp ona cila çekin” der.

Surh-ı eşkümlle ol ammā evvel āl olmak gerek
Göz karasın hāl idüp bir nāme inşā kıl aña

Âşık dostundan kanlı gözyaşıyla kırmızıya boyadığı cilalanmış kâğıda göz karasını ezip mürekkep yaparak sevgiliye aşkını anlatan bir mektup yazmasını ister. Bu mektup ayrılık acısıyla kıvranan bir âşığın mektubudur.

Eyle rīg ol nāmeye bu hāk-i rüy-ı zerdümi
Nāme-veş yazup şikeste hâtırım rahm it baña

Âşık, mektubun mürekkebini kurutmak için *rig* yerine sararmış yüzünün toprağını kullanmasını ister ve kırık (şikeste) gönlünün hikâyesini yazarak kendisi için merhamet diler. *Şikeste-rig-nāme* gibi hatla ilgili kelimelerin birlikte kullanılmasıyla beyitte iham-ı tenasüp sanatı olduğu da düşünülebilir.

Lāciverde döndi sīnemde nişān-ı seng-i yār
Bunı hāl it aña cedvel çek ki mānendi ola

Aşağıdaki beyitte mektup yazıldıktan sonra özen gösterilmek istendiğinde dört tarafına da cetvel çekilme âdetine işaret edilir. Âşık bu cetvelin sevgilinin attığı taşların sinesinde oluşturduğu lacivertliklerden (morluklardan) çekilmesini ister.

Al ibrişīm yerine reglerini çeşmümüñ
Tolayup ol nāmeye gönder nigārumdan yaña

Âşık dostundan, tamamladığı mektubu sevgiliye kırmızı ibrişim yerine gözdamarlarıyla bağlayıp göndermesini ister. Böylece mektupların kırmızı ibrişimle bağlanması âdetine gönderme yapılarak âşığın gazlerinin Damarları, mektuba bağlanan kırmızı ibrişime benzetilir.

Tā ki ol cānān-ı bī-rahm okuyup ol nāmeyi
Zātī-i cān-dādeyi aña du‘ādan dā’imā

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Son olarak âşık, kanıyla canıyla yazıp tamamladığı bu mektubu acımasız sevgilinin okuyup kendisi için can vermiş Zâtî'yi daima dua ile anmasını istemektedir.

Zâtî'nin, bir mektubu, hazırlanmasından gönderilmesine kadar bütün aşamalarıyla anlattığı bu gazeldeki kullanımlar o dönemde sosyal hayatın bir parçası olan mektubun kâğıdı, mürekkebi, yazılması ve gönderilme şekli ile bilgiler içermektedir. Aynı bilgiler Nevâyî'nin gazellerinde de -tek bir gazelinde olmasa da- farklı beyitlerde şu şekilde karşımıza çıkar:

Kâğıdı: Kanlı gözyaşlarından dolayı kızıl, kırmızı ya da gül-renklidir

Sevgilinin yanağını ve kırmızı dudağını vafettiğinde akan gül renkli gözyaşından dolayı kâğıdın rengi kırmızıya döner. Âşık sevgiliye mektup yazmaya kalkıştığında sarı olan kâğıdın rengi kanlı gözyaşıyla yine kan renkli olur. Sevgili gül-i ranâ olunca âşık, ona baştan başa kızıl renkli bir mektubun değil, bir yanı sarı bir yanı kızıl kâğıda yazılmış mektubun hoş geleceğini düşünür:

‘İzâr u la‘l-i lebiñg vaşfını kaçan yazdım

Akıp közüm yaşı gül-reng boldı kan kâğız (GS 134/4)

Gül-i ra‘nâ kibi kâğız üze nâmenğni yazmay min

Sarığ irdi yüzi hûn-âb eşkim birle kan bolmış (GS 255/2)

Ol gül-i ra‘nâğa nâmem hûb imes yek-sân kızıl

Şafhası bolsa kirek bir yan sarığ bir yan kızıl (BV 376/1)

Mürekkebi: Âşığın gözünün karasıdır

Âşık gözünün karasını ezip sevgiliye bir mektup yazmak ister. Böylece sevgilinin yanağını görebilecektir. Fakat kıskançlık ateşiyle yanmaktadır, zira sevgiliyi onun (mektubun) göreceğini düşünmektedir. Âşık canından kâğıt, gözünün karasından da kalem yapar, ancak bu ikisinin birbirini kıskanmasından dolayı sevgiliye yine de mektup yazamaz. Sevgiliye “ey kara göz” şeklinde seslendiği beyitte ise âşık gözünün karasıyla yüz mektup yazsa bile bunun sevgilinin yüzünün verdiği şevkin yüzde birini bile veremeyeceğini söyler. Sevgilinin siyah olan ayvatüylere ve mektubu âşığı da kara yapmıştır:

Köz karasın hall kılip ol ayğa yazgum nâmeî

Bâri bu tezvîr ile körgy közüm ruhsârını

(GS 623/2)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Köz qarasıdın yazay dir min bitik heyhāt kim
 Köydürür gayret ki min maħrūm u ol körgey sini
 (GS 628/2)

Köz sevādıdın kara cān şafhasın kıldım varağ
 Bu ikiniğ reşkidindür ger saᅇa yazman bitig
 (FK 344/4)

Ey kara köz bolmas ol yüz şevkıdın yüzdin biri
 Köz qarasıdın eger yüz nāme taħrīr itke-min
 (BV 475/2)

Haᅇiğ sevādığa sun‘ ilgi yondu çun hāme
 Hem ol rağam bile kıldı mini siyeh nāme (BV 531/1)

Cetveli: Âşığın kanlı gözyaşlarındandır

Mektup yazıldıktan sonra kenarına cetvel çekilir. Zâfı’de olduğu gibi Nevâyi’ de hecr nāmesi/ayrılık mektubuna kanlı gözyaşlarından cetvel çekildiğini söyler:

Nāme-i hecrim ara safha-i taᅇvīm kibi
 Eşk xanı bile her sarı çikilmiş cedvel (BV 383/3)

İpi: Âşığın can ipi ya da kırmızı gözdamarlarıdır

Âşık mektubuna ip bağlayarak gönderir, ancak kendisi de kıskançlıktan bu ip gibi kıvrım kıvrım olur; mektubun kırmızı ipini kanlı göz damarları arasına saklar; âşığın bedeni o kadar zayıftır ki iki gözünden akan kanın arasına dolanmıştır; eğer o ateşle mektubu yanmazsa âşık can ipiyle mektubunun ucunu bağlayacaktır:

Nāmesiğa rişte çırmap kim yiberdim reşkdin
 Tār-ı cismim rişte yaᅇliğ tüşti piç ü tābğa (BV 564/2)

Rişte-i āli ki çırmap irdi alıp asradım
 Hūn-feşān köz regleri dik dīde-i hicrān ara

Nā-tüvān cismim körindi za‘fdın ol rişte dik
 Bes ki tolgandı iki közümdin aᅇkan xan ara (NŞ 20/2-3)

Rişte-i cān bile nāmeᅇ başını çırmar idim
 Ol şerer tārı bile köymese irdi mektüb (FK 46/3)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

Gönderilmesi: Kuşlar aracılığıyla olur

Aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi sevgiliden mektup getirme ya da sevgiliye mektup göndermede güvercinler, kuşlar kullanılır:

Yā kebüterler kitürmiş nāmeler ‘uşşākıdın
Anı körgeç küyini iylep vaṭan ülfet bile

Ey kebüter nitti bir per dik ḳanatınḡda nihān
İltsenḡ nāmem anḡa kim yazmışam ḡasret bile

(BV 541/4-5)

Semender ḳuş bolup ‘anḳāça rūzī bolsa cezm irmes
Bola almaḡlıḡ sūz u ḡamım mektūbıḡa ḡāmīl (NŞ 373/2)

Ḳuş kitürdi nāmenḡ u könglümni ḳıldı rüste-ḡız
Eyledi ḡüyā ḳanatınḡ yili bu otı tīz (NŞ 202/1)

Köz ki uçḳan çāḡda üstige yapışturdum saman
Nāme-ber ḳuştur ki sarıḡ ruḳ‘a iltür yār için (FK 508/3)

Nāmem iltür ḳuş eger mazmūnın aytıp ḳılsa şerḡ
Saçḳay ot ḳaḳnus kibi miḡ çāk olup miḡār anḡa

(FK 9/3)

Nāmesin ḳuş kitürüp sayrasa evşāfida köp
Yok ‘aceb çunki bolur ehl-i risālet laffāz (FK 300/2)

Ḳuş kim ol aydın kitürmiş nāme her tırnaḡıdın
Çākler bolḡan köngül iltürge ḳullābın körünḡ (FK 370/2)

Çün kebüter nāmesin kiç kiltürürdin örteḡi
Nā-tuvān könglümni min hem āhıdın örtey anı

(GS 652/4)

IV. Mektubun Âşıkta Uyandırdığı Duygular:

Aklını ve gönlünü alır: Âşığın sevgiliden gelen mektubu açıp bakması mümkün değildir. Çünkü sevgilinin adını görünce aklı başından gider. Âşık sevgiliden gelen mektubun kavuşma ve hayat müjdesi olacağını söylemiştir; ancak yazısı aklını başından alır, mektupta yazılanlar ise âşığı katleyler:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Nāmesin veh kim açıp salmaḵ nazar mümkin imes
Çün Nevāyi hūşı zāyil boldı ‘unvānın körüp (GS 61/9)

Müjde-i vaşl u ḥayāt olğay didim nāmenḡ velīk
Ḥaṭṭı bī-hūş iyleben ḵatlı eyledi maẓmūn mini
(FK 633/5)

Sevgiliyi “sāhir” olarak vafeden âşık yine de şaşkınlık içindedir. Çünkü mektubu âşığın sabr u kararını alır, heyecanlandırır:

Tā ni efsūn ḵıldı ol sāhir ki dil-keş nāmesi
Aldı hem cismim ḵararı hem könḡül ārāmını
(FK 638/5)

Yakıcı ve yanıcıdır: Âşık ayrılıktan dolayı o kadar dertlidir ki derdini yazınca mektubun kâğıdı yanar. Ayrılık okunun şerhini yazınca da kâğıt ve kalem yanar. Eğer mektup yanmasa âşık mektubu can ipliğiyle bağlayacaktır. Mektubu yazınca can çıkar, gönül yanar. Böylece sevgilinin karşısına ikisi birlikte çıkamaz:

Ay kebūter ṭavḵ peydā eylegünḡ ṭūṭı kibi
Sūzluḵ nāmemni assam boynunḡa ṭümār dik
(GS 350/2)

Nāmedin mümkin imes ey şūḥ ḥālīm anḡlamas
Örtenür kâğız firāḵım şerḥi çün kim yazılır
(NŞ 138/7)

Dimenḡ hecr oḵı şerḥini nāme yaz kim
Köyer şafḥa vü ḥāme irmes bitirdik (NŞ 338/1)

Rište-i cān bile nāmenḡ başını çırmar idim
Ol şerer tārı bile köymese irdi mektüb (FK 46/3)

Nāme şebt iyelerde çıktı cān velī köydi könḡül
Kim ḵaşınḡḡa nāme birle barmaḡay hem-rāh cān
(BV 487/3)

Can verir: Sevgilinin yazdığı mektubu gören âşık karanlıkta âb-ı hayat bulmuş gibi olur. Şair bunu anlatırken bahr-katre ve mihr-zerre mazmunlarını kullanır. Sevgilinin dudağının mektubun mührüne değdiğini bilen âşık mektuptan hayat bulur:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Bitikiñdin ki sevâdını körüp cân taptım
Zulmet içre meşelâ Çeşme-i hayvân taptım (NŞ 20/1)

Baħrdın ھاtreĝa ta'zîm ile taħsin kördüm
Mihrdin zerreĝa i'zâz ile iħsân taptım (GS 421/1-2)

Geh-gehî haste Nevâyî teniĝa cân yitkür
Bitikiñdin ki sevâdını körüp cân taptım (GS 421/7)

Tirilmişem bitikiñdin ھاılurda mühr meger
Lebiñĝa tigdi vü kiltürdi tuħfe cân kâĝız (GS 134/3)

Yitürdi cismime rûħ ay ھاıyaş meger ki Mesîħ
Mu'allim irdi demi kim anı sevâd ittiñĝ (GS 367/4)

Nâmenĝ mañĝa rûħdın nişân boldı yana
Âsâyiş-i cân nâ-tuvân boldı yana

Her ھاarfî anıñ tenimde cân boldı yana
Her lafzı ھاıyât-ı câvidân boldı yana

(GS Rubai 844 LXIX)

Hazine gibidir: Bahtsız âşık için sevgilinin gönderdiği cevahir değerindeki bir mektup harabe olan gönlü murad mahzeni hâline getirir. Sevgilinin mektubu gibi bir hazine bu viranede bulunamaz:

Cevâhiri ki yiberdiñĝ bu nâ-murâdiñĝ için
Köñgöl ھاarâbesini maħzen-i murâd ittiñĝ (GS 367/5)

Ruk'a-ı iħsândın ey mün'im gedâ kâminı bir
Kim bu yanĝlıĝ genc tapmas kimse bu vîrân ara
(NŞ 20/6)

Yazdığı mektubu sevgiliden bile kıskanır: Sevgiliye göndereceği mektubu ipe bağlayan âşık bu ipi bile kıskanarak ip gibi büklüm büklüm olur. Âşık her ne kadar gözünün karasıyla mektup yazmak istese de kıskançlık ateşi buna engel olur. Zira sevgiliyi âşık göremeyecek; ancak gözü görecektir. Göz ve gönül mektubu görünce kıskançlığa düşer:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Nāmesiġa rişte çırmay kim yiberdim reşkdin
Tār-ı cismim rişte yanġlıġ tüşti pîç ü tãbġa (BV 564/2)

Köz kıarasıdın yazay dir min bitik heyhât kim
Köydürür ġayret ki min maġrûm u ol körgey sini
(GS 628/2)

Nāmesin köргеç nidin köz ü köngülge boldı reşk
Kim eger ol bolsa haı sarı bu maızmûn sarıdır (FK 193/4)

Âşık da mektubun kıvrımı gibi bükülür/(çırmagan) lur:
Çırmamak fîlinden türeyen isim ya da fiillerin Nevâyî divanlarında mektupla birlikte sıkça kullanıldığı görülür. Mektup yazılıp göndermek için katlanınca ‘çırmagan’ yani bükümlü, kıvrımlı bir hâle gelir. Bu da sevgilinin saçına veya âşığın sevgiliden gelen mektubu okuduğunda sıkıntıdan vücudunun bükülmesine benzetilir:

Cãnda kıoydum çırmagan mektûbımı hicrãn ara
Bilmem ol mektûbdur yãhûd elifdür cân ara

Çü nãme çırmadım yazıp yüzünġ şevkıda şür-engîz
Demimdin ot tüşüp bir başıġa kıldı anı gül-rîz (NŞ 204/1)

Oķusam nãmenġni pîç ü tãblıġ bî-ķod tenim
ġüiyã kim nãmeni çırmay yiberġen tãr irür (GS 145/7)

Zãr cismim çırmayşur ol ayġa yazġan nãmeġa
Vaşl ümîdidin bitikke çırmagan tãrın körünġ (GS 372/3)

V. Mektupla İlgili Yek-ahenk Gazeller:

Nevâyî, divanlarında mektup için kullandığı istiare ve teşbihlerle şiirlerinde âşığı, sevgiliden mektup aldığında veya alamadığında, heyecanla cevap gelmesini beklerken, habercinin yolunu gözlerken tasvir eder. Bu sahneler, Nevâyî’nin şiirlerinde sosyal hayatın ve günlük yaşamın bütün canlılığıyla çizildiğini gösteren anlatımlar olarak değerlendirilebilir. Nevâyî’de bu anlatımlar çoğunlukla yek-ahenk gazeller yoluyla yapılmıştır. Şairin dört

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

divanında mektupla ilgili on bir yek-ahenk gazeli vardır⁶. Aşağıdaki bölümde bu gazeller konularına göre tasnif edilip açıklanmaya çalışılmıştır:

1) Âşığın sevgiliden mektup aldığında ve cevap beklerken yaşadığı duyguları anlatan gazeller:

Aşağıdaki gazelde Nevâyî, sevgilinin kendisini bir mektupla hatırladığını, gamlı gönlünü mutlu ettiğini belirtiyor. Mektubu okuyunca elinde olmadan gözyaşı döken âşığın cismine ruh gelmiş gibidir. Güneşe benzeyen sevgilinin mektuptaki sözlerini cevahire benzeten âşık harabe hâline gelmiş gönlünün “murad mahzeni” olduğunu ve sevgilinin yazdıklarının Mesih'in sözlerinden daha değerli olduğunu belirttikten sonra tekrar cismine ruh geldiğini söyleyerek gazelini bitirir:

Gazel I:

Ni luţf idi ki mini nāme birle yād ittiñg
 Ni nāme irdi ki ğam-ġin köñgölni şād ittiñg
 Tilim kalem tili dik şükrdin irür ‘āciz
 Bu nāme birle ki bu nā-tuvānnı yād ittiñg
 Oķurda aķtı yaşım ihtiyārsız ğüyā
 Ki hecr dūdesidin nāmeġa midād ittiñg
 Yitürdi cismime rūḥ ay kuyaş meger ki Mesîḥ
 Mu‘allim irdi demi kim anı sevād ittiñg
 Cevāhiri ki yiberdiñg bu nā-murādıñg üçün
 Köñgöl ḥarābesini maḥzen-i murād ittiñg
 Ni sūd bolsa ‘amel nāmesi karam ger ḥod
 Atıñg nişān üze Cemşid ya Kūbād ittiñg
 Nevāyî cismiñge rūḥ ol kuyaş ḥadîşi imiş
 Mesîḥ nuţķķıġa yoķ yirde i‘tikād ittiñg (GS 367/1-7)

⁶ Nevâyî'nin o kadar çok sayıda yek-ahenk gazeli vardır ki bu anlam birliği nedeniyle gazellerinden konu birliği sağlanarak bir seçki yapılmıştır. *Tuhfetü's-selâtin* adlı bu seçki için bkz. Tülay Gençtürk, *Ali Şîr Nevâî Divanlarından Yapılan Bir Derleme: Tuhfetü's-selâtin ve Eserde Geçen İsim-Fiiller*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.

Gazel II: Değişik hayallerle süslü aşağıdaki gazelde de âşık sevgiliden mektup almış ve öperek koynuna koymuştur. O kadar heyecanlanmıştır ki sanki kalbi yerinden fırlayacaktır. Göğsündeki yırtık daha yeni oluşmuştur ancak kalbi sürekli çarparak o yarığı daha da büyütmektedir. Âşık, sevgilinin mektubunu, okun açtığı yaradan içine salmak ister. Her ne kadar acı verecek olsa da gönül için bu, fitil şeklinde bir merhemdir. Gönül, başkalarının görmemesi için mektubu ince ipek kumaş gibi olan can perdesiyle sarar ve o misafirin (mektup) verdiği şevkle gonca gibi kan olur, kırmızılaşır. Koynundaki mektup âşığın göğsündeki dikilmiş yarayı tekrar açmıştır ve bundan dolayı gönül ızdırıp içindedir:

Nâmesi koynumda bes kim ıztırâb eyler köngül

Öpkeli çıkmakça gūyā kim şitāb eyler köngül

Tāze bütmiş irdi köksüm çāki veh kim talbımp

Çıkkalı ol raḥneni her dem ḥarāb eyler köngül

Oķı zaḥmı yolıdın salsam içimge nāmesin

Bir fetīle merhem ornıga ḥisāb eyler köngül

Çırmaban cān perdesin menşūr ūze vālā kibi

Körmesün dip ḡayr anı gūyā niķāb eyler köngül

Ġonca dik ķat ķat bolup ķan ol müsāfir şevķıdın

Nâmesi yanḡlıḡ dem-ā-dem pīç u tāb eyler köngül

Mübhem irmiş ruķ‘ası devrānıḡ asru yāve kim

Cāḡa bu endīşedin her dem ‘azāb eyler köngül

Ay Nevāyī açtı köksümniḡ tikilgen çākini

Nâmesi koynumda bes kim ıztırâb eyler köngül

(GS 386/1-7)

Gazel III: Âşık bu gazelde sevgiliden yeni bir mektup aldığında yaşadığı duyguları anlatır. Mektubun her kelimesi, her satırı âşık için bir başka güzeldir. Mektubu defalarca okuyan âşık her ne kadar içinde muhabbet şerhini bulamasa da sevincinden deli olmuştur. Defalarca okuduktan sonra gönlüne seslenen âşık başkalarının günahlarıyla gönlünü kirletmemesini ve ayıplı hâle gelmemesini, düşüncelerini temiz tutup hatalardan arınmasını kendine salık verir. Sonunda mektubu katlayarak tomar eyler. Bu mektupla gamından da kurtulmuştur:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Yârdın kılmiş maŋga bir tûrfa mektûb ay köŋgöl
 Kim irür her saŋrı bel her lafzı mergûb ay köŋgöl
 Lafz yok her harfi cân hırzı dağı her noğtası
 Merdümek yanđlıđ bi'aynih közge maŋlûb ay köŋgöl
 Eyledim tûmâr eger tûmâr iter def'-i cünün
 Bu mini kılmış cünün ilgide mağlûb ay köŋgöl
 Şafhada irmes maĥabbet şerĥi kim kılmiş kilip
 Hulle-i kâfûr-gün bir tûrfa maĥbûb ay köŋgöl
 Asru köp tekrâr iterdin ol perî-veş nâmesin
 Bolmuşam il içre mecnûnluđka mensûb ay köŋgöl
 Ğayrdın şafĥaŋđı kılgıl pâk ya'nî eyleme
 Hâŋırınđ levĥini her ĥaŋ birle ma'yûb ay köŋgöl
 Ğamdın âzâd oldı ĥaŋđıdın Nevâyî birmese
 Peykige kulluđka ĥaŋ bolđay mu maĥsûb ay köŋgöl
 (GS 387/1-7)

Gazel IV: Sevgilinin mektubu âşığın ölüm fermanıdır. Mektubu açıp okuduğunda âşığın hâli başkalaşır ve kim görse gizli aşkını anlar. Sevgili mektubunda âşığa yüzlerce delilik ettiğini söyler fakat âşığın bunlardan birinden bile haberi yoktur. Sevgilinin yazdıkları o kadar büyüleyicidir ki âşığın aklını başından alır. Mektubun üzerindeki isimden hiç kimse içinde ne yazdığını anlamamıştır:

Yâr peyđâmı ni asığ özgeler taĥrîridin
 Cân kaçan birgey Mesih elfâzı il taĥrîridin
 Ruğ'ası ger barça katlim ĥükmi dur ĥoş tur ki bar
 Ğatl ĥükmi hırz-ı cân 'İsi-demim taĥrîridin
 Kim ki körse veh ki maĥfi 'ışkıım otın fehm iter
 Ruğ'asın açıp okurda ĥâletim tağyîridin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

Nâmesin açkanda yüz divâneliğ kıldıñg dime
 Kim haber yoğ tur mañga billâh alarñıñ biridin
 Ni füsün kılmış idi bilmen ki yoğ tur ‘ağl u hüş
 Nâ-tuvân köñglüm ara elfâzıñıñ te’sîridin
 Ruğ‘aî dur çarğ çıрмаşlığ ki mażmün şüretin
 Hiç kim fehm itmedi ‘unvânıñıñ taşvîridin
 Her ni yazmış allıñga kilik-i kaçâ körmek kirek
 Ay Nevâyî kaçmak olmas Tinğriniñ tağdîridin

(GS 501/1-7)

Gazel V: ‘Aşık bu gazelinde ayrılık zamanı sevgiliden gelen mektubun kendisinde yarattığı duyguları anlatır. O bir mektup değil canından bir parçadır. Kendisi ayrılıktan dolayı mektubun ipi gibi incelmıştır. Ancak sevgiliden gelen mektupla rahatlayan ve gamdan kurtulan âşık virane gönlünde hazine bulmuş gibidir:

Cânda koydum çıрмаğan mektübını hicrân ara
 Bilmem ol mektübdur yâhüd elifdür cân ara
 Nâme irmes irdi kim bar irdi ol Hızru’l-emân
 Kim gamım ‘ayş itti yitkeç külbe-i aħzân ara
 Rişte-i âli ki çırmay irdi alıp asradım
 Hün-feşân köz regleri dik dîde-i hicrân ara
 Nâ-tuvân cismim körindi za’fdın ol rişte dik
 Bes ki tolgandı iki közümdin aħқан қan ara
 Gerçi cânândın ‘azîz irmes irtür cânđın ‘azîz
 Kim vesîle boldı maħzün cân bile cânân ara
 Ruk‘a-ı iħsândın ey mün‘im gedâ kāmını bir
 Kim bu yanğlığ genc tapmas kimse bu vîrân ara

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

Ey Nevâyî nâme-i maşşûd yitti hoş-dil ol

Kim haţ-ı âzâdlıĝ budur ĝam-ı hicrân ara (NŞ 20 /1-7)

Gazel VI: Sevgiliye mektup yazmanın haddi olmadığını düşünen âşık çektiĝi cefanın bir zerresini bile dostlarına anlatamayacağını düşünür. Yine mektubu yazar, ipe bağlar ve gönderir. Haberci götürür ama cevap gelmez. Sabaha kadar uykusuz kalan âşık neler düşünmez ki! Bu düşüncelerle sıkıntıdan mektubun kıvrımları gibi girdaba düşer:

Ni hadim yazmaĝ bile ol mihr-i 'alem-tâbĝa

Çun yaza-alman cefâsın zerrei aĝbâbĝa

Nâmesiĝa rişte çıрмаp kim yiberdim reşkdin

Târ-ı cismim rişte yanĝlıĝ tüşti pîç ü tâbĝa

Bardı kâşıd boldı şâm u kilmedi andın cevâb

Tanĝgaça tâ niler ötkey dide-i bî-h'âbĝa

Kim okuĝay nâme daĝı kilse çun köz baĝrıdın

Min tüşüp min nâmeniĝ pîçi kibi girdâbĝa

Kim ki ister nâme-i şabr u selâmet baĝmasun

Hûblar hâl ü haţıdın noĝta vü ı'râbĝa

Bâde mevciniĝ huţûtıdın közüm taptı cilâ

Sâkiyâ cân hem irür mâyil bu la'1-i nâbĝa

Cânda yaşurĝum elif dik ey Nevâyî nâmesin

Şâyed andın za'f def' olĝay ten-i bî-tâbĝa (BV 564/1-7)

2) Âşĝın sevgiliden cevap gelmediĝinde yaşadĝı duyguları anlatan gazeller:

Gazel I: Sevgiliye derdini anlatan, kavuşma arzusunu dile getiren bir mektup yazan âşık cevap alamamıştır ve bu yüzden cehennem ızdırapları çekmektedir, bütün ümidi sönmüştür. Ancak yine de onun kahrına da lutfuna da razıdır:

Şerĝ-ı derdim yârĝa yazıp cevâbî tapmadım

Nâme dik ol şerĝdin cüz pîç ü tâbî tapmadım

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Yazmağıda muztarib irdim cevāb ümmīdiğa
 Çun cevābī tapmadım cüz ıztırābī tapmadım
 Cennet-i vaşl ārzūsıdın bitig kıldım raqam
 Utrusıda ğayr-ı düzāhdın ‘azābī tapmadım
 Vaşl ümīdi vadeside meks eger körgüzdi yār
 ‘Ömrdin şevkıda anıñg cüz şitābī tapmadım
 Cān u ten ümmīd-vār irdi çu qat‘ oldı hayāt
 Cüz ten-i fersūde vü cān-ı harābī tapmadım
 Ruq‘a-i mihrinğ ki gerdüninğ tiler il bī-ħisāb
 Minğ anğa me’yüslüg yanğlığ ħisābī tapmadım
 İy Nevāyī yār luḫf u qahrıninğ ħ‘āhāni-min
 Hem irür-min hoş ger andın cüz ‘itābī tapmadım

(FK 441/1-7)

Gazel II: Bu gazelde âşığa mektup yazmayan sevgiliye âşığın serzenişi vardır. Sevgili eline kalemi alıp da âşığa bir mektup yazmayarak ona cevri ü cefaya devam etmektedir:

Kāğıd üze qalemni füsün-sāz kılmadıñg
 Bir rıq‘a birle bizni ser-efrāz kılmadıñg
 Cānsız benim hayātı üçün nāme yazmadıñg
 Kilkinğ ucını mu‘cize-perdāz kılmadıñg
 Vaşlıñg küni vü şām-ı firāqıñg beyānıda
 Kāfūr birle müşkni hem-rāz kılmadıñg
 Bir mihr nāmesi bile ser-geşte zerreni
 Kün dik cihānda mücib-i i‘zāz kılmadıñg
 Tā rüzgārım eylemediñg düde dik qara
 Bir nāmeninğ sevādını āğāz kılmadıñg
 Ay kök debīri kimsege bir nāme yazmadıñg
 Kim ħāme yanğlığ anı ser-endāz kılmadıñg

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

Raĥmet Nevâyî'yâ sanġa kim yâr her niçe
Zulmın köp itti mihr ü vefâ az kılmadıġ (GS 364/1-7)

3) Haberci (kâsıd) ile ilgili yek-ahenk gazeller:

Gazel I: Bu gazelde sevgiliye mektup yazan âşığın ondan karşılık beklerken yaşadığı duygular anlatılır. Sevgiliden gelecek mektup âb-ı hayat gibidir, âşığa can getirir. Ancak mektubun içindekiler pek de gönül açıcı değil gibidir. Sevgili, âşık için “Mektubuma canını feda etmesin.” demektedir:

Cânım ârâmı üçün kâşıd ki cânândın kilür
Güyi cân birür nesimi Āb-ı ĥayvândın kilür

Nâme kâşıd ilgidin kâşıd ĥâbibim allıdın
Müjde-i cân yildin ü yil mâh-ı Ken‘ân’dın kilür

Va‘de-i vaşlı ki cânândın kilür hicrân küni
Tındurur könglümni söz yanġlıġ kim ol cânđın kilür

Gevherî dik tur ki çıkmış ĥâmesiniġ nevkidin
Nâme üzre şādliġ eşkim ki müjgândın kilür

Şādliġđın cân nişâr itsem ni tanġ kim bu ĥaber
Hem köngüldin fi‘l-meşel hem könglüm algandığın kilür

Veh ki mazmünî dur ehl-i derd ser-gerdānlığı
Her belâ mektûbı kim bu çarĥ-ı gerdāđın kilür

Dip imiş nâmemġa kılmay dur Nevâyî cân nişâr
Anda cân bolsa kaçan bu nev‘ iş andın kilür
(GS 148)

Gazel II: Aşağıdaki gazel de sevgiliye mektup yazan âşığın dilinden yazılmıştır. Âşık mektubunun bir an önce ulaşması için o kadar heyecanlıdır ki haberciden uçmasını istemektedir, yoksa yol yürümekle bitmeyecektir. Âşık mektubu getirene hediye olarak canını vermeyi düşünür. Haberci gelene kadar âşık kendinde olmayacaktır. Acaba haberci sevgiliyi bulabilecek midir, bulur da verirse mektubu okuyacak mıdır, okuyunca kerem eyleyip cevap yazacak mıdır? Bu vesveselere içinde bocalayan âşık sonunda “Mektup yazmak senin ne haddine, sen kavuşma hayaliyle yanıp dur” diye kendisine seslenir:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Ol kuyaşka veh ni had birle bitig iyley raqam
 Nāme iltür kuş melek bolğay meger had bolsa hem
 Tayy-i arzınğ bolsa iy peyk-i şabā nāmemni ilt
 Yoksa kaç‘ olmas bu yol urmaq bile kaçıd kadem
 Kaşıda cān naqdini hem tapşurur-min nāmeğa
 Çun ilig sunsa ayağığa nişār it cānnı hem
 Sin barıp kilgünçe iy kaçıd özümde bolmağum
 Cān yitip ağızıma şevkum şiddetidin dem-be-dem
 Anğlaman kim ol haremde bar tapkuñğ yoksa yok
 Bar tapsanğ hem alıp nāmenğ oğur mu ol şanem
 Ger oğur hem bolsa red mü bolğusı yāhod kabül
 Hem kabülī tüsse yazğay mu cevāb iylep kerem
 İy Nevāyī nāme ol yan yazğalı ni had sanğa
 Tut firāk içre vişālining hayālin muğtenem (FK 445/1-7)

4) ‘Kâğıd’ redifli yek-ahenk gazel: Bu gazelde şair mektup kâğıdını vafeder. Sevgilinin verdiği gamı kâğıda döktüğünde kâğıttan ateş çıkar. Sevgilinin mektubunun mührü aşığı diriltir; çünkü sevgili kâğıdı mühürlerken dudağı kâğıda değmiştir. Aşık sevgilinin dudağının vafını yazdığında kâğıt gözyaşlarından gül rengine döner:

İmes gamımnı yazar hatka zer-feşān kâğız
 Ki şu‘le çıktı gamımdın bitir zamān kâğız
 Sipih dūde bu ser-geşte āhıdın bolmış
 Meger bu āh koyun, bolmış āsmān kâğız
 Tirilmişem bitikiñğdin kıurda mühr meger
 Lebiñğa tigdi vü kiltürdi tuhfe cān kâğız
 ‘İzār u la‘l-i lebiñğ vaşfını kaçan yazdım
 Aqıp közüm yaşı gül-reng boldı kan kâğız

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

Açıldı haste könğül ruḳ'asın yaramğa yapıp
Yaruğ bolur imiş öy bolsa tâb-dân kâğız

Yazar ferişte kıyaş şafhaşığa vaşfinḡnı
Meger kim ol feleki tapmas âbadân kâğız

Könğül şikâfığa kâğız ara irür merhem
Ġamım sorarğa raḳam kılsa dil-sitân kâğız

Könğül şahîfesin asra huṭür baḫrından
Ki suğa zâyi' olur tüşse nâ-gehân kâğız

Ḥumâr def'îğa kulluḳ ḫatın tiler sâkî
Nevâyi'yâ dime ḫucet, kitür revân kâğız (GS 134/1-9)

V. Çeşitli beyitlerde mektup: Aşağıdaki beyitler gazellerin içinde geçen, sevgiliden mektup alamadığı için duygulanan, yazdığı mektubun sevgiliye ulaşip ulaşmadığından endişe eden, neden mektup yazdığını anlatan, mektubu okuduğunda alt üst olan âşığın duygularının anlatıldığı beyitlerdendir:

Mini bir nâme birle dil-berim yâd itmedi hergiz
Ḳılın ḫayḡudın ol ḫaṭ birle âzâd itmedi hergiz
(BV 218/1)

*

Nâme yazdım yâr için lîkin cevâbî tapmadım
Cismime ol nâme dik cüz pîç ü tâbî tapmadım
(BV 435/1)

*

Unutmaḡıl ki tâ hecr itti bi-dâd
Mini bir nâme birle ḫılmadıḡ yâd (GS 130/1)

*

Bardı ḫâşîd boldı şâm u kilmedi andın cevâb
Tanḡğaça tâ niler ötkey dîde-i bî-ḫ'âbğa
Kim oḡuḡay nâme daḡı kilse çun köz baḫrından
Min tüşüp min nâmeninḡ pîçi kibi girdâbğa (BV 564/5-6)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Keremin iste Nevāyī ki kişi t̄ā ‘at itip
Nāme ma‘lūm imes sol olıdın dur ya oñg (GS 377/7)

*

Nāme ire ırmaşıban sañga yitkey min mü dip
‘Ārızım keh-berg ü cismim riştesin müy itmişem
(GS 423/4)

*

‘Ayān bolğay allıñgda hengāmeī
Bitinmek mañga farz idi nāmeī
Sañga hāletimni ‘ayān eylemek
Bu ‘azmim vücūhın beyān eylemek
(GS 683/39-40 mesneviyye)

*

Yoksa nāmem şafhasın bir atre an itdi nişān
an yaşım maħzūn köñgöl derdin sañga yazğanıda
(FK 597/4)

*

Nevāyī eyledi hāmdıñgga nāmeler irsāl
Anı red eylemegil Hā-ı Aħmed-i mürsel (NŞ 364/9)

*

Nāme köp yazmış Nevāyī kimse yok maħrem meger
Kim alar irsālıga hem Tinğri yitkürgey rüsöl (NŞ 368/7)

*

Nevāyī asru müeddebdür ol māh-ı mekteb
Edeb t̄arīi bile yazga-sin añga mektüb (BV 43/7)

*

Hem uşol tofrağdın saıp urutunğ nāmeni
Yazsañgız ol ayga cismim tofrağ olğandın bitik
(BV 329/3)

VI. Rubailerde Mektup: Aşağıdaki rubailerde sevgilinin mektubunun âşık için ifade ettiği duygular anlatılır. Âşığın yaşamasının nedeni sevgiliden gelen mektuptur. Mektuptaki hoş sözleri okuduğunda ağlamaktan kendinden geçer. Sevgiliden gelen mektuptan şeref duyan âşık için mektuptaki sözler inci değerindedir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

ve her satırı eleminden kurtulmasını sağlar:

Nāmenġ ki tirigligimdin oldur maḡlūb
Açıp oġuġaç bir niçe lafz-ı mergūb
Köp tolġanıp eşk içre özüm din bardım
Ol nev' ki su içige tüşkey mektūb

Nāmenġ ki irür bā 'iᡥ-i iġbāl ü ḡarab
Yitkürse ḡarab mini ḡazınġa ni 'aceb
Yalġuz mindin kitermedi renc ü ta'ab
Kim boldı besî ḡalġ ḡayātıġa sebeb

(GS Rubai 744-745/XI, XII)

Nāmenġ yitiben taptı köngül 'izz ü şeref
Her lafzı bolup murād dürrıġa şadef
Her saḡrı elem çirikiniġ def'i üçün
İġbāl sipāhıdın çikiben bir kaḡ (GS Rubai 802 LXIX)

Bütün söylenenlere rağmen aslında âşıġın derdi anlatmakla ve yazmakla tükenmez:

Nāme vü kâşid bile tapmas Nevâyî derdi şerḡ
Çün tükenmes miḡneti ni ayılıp ni yazılıp (NŞ 53/7)

SONUÇ

Klasik Çaġatay şiirinin zirve şairlerinden Ali Şîr Nevâyî'nin dört divanında mektup kavramının incelendiġi bu makalede Nevâyî'nin bu konuyu Anadolu sahasındaki şairlerden -tahlili yapılmış divanlardan yola çıkarak- daha fazla kullandıġı söylenebilir. Nevâyî'nin şiirlerinde göze çarpan en önemli özelliklerden biri olan ve bizce şairin fikir ve konu birliġine verdiġi önemi gösteren yek-ahenklik, mektupla ilgili gazellerde de karşımıza sıkça çıkmaktadır.

Mesnevi nazım biçimiyle sevgiliye yazılmış mektuplardan oluşan *deh-name* türünde bilinen eserlerin dördünün de -*Muhabbet-nāme*, *Letāfet-nāme*, *Deh-nāme* ve *Taaşşuk-nāme*- Nevâyî öncesi Çaġatay ve Doġu Türkçesi dönemine ait olması nedeniyle, bir Çaġatay şairi olarak Nevâyî'nin de bu geleneġi şiirlerinde sürdürdüġü düşünülebilir.

Nevâyî gerek yek-ahenk gazellerinde gerekse rubai ve mukattaatlarında, sevgiliden mektup alındıġı/alınmadıġı, sevgiliye mektup yazıldıġı veya haberciye seslendirildiġi durumlarda kolayca

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

söylenivermiş izlenimi uyandıran lirik bir anlatı ile şiirlerini yazmıştır.

Nevâyî divanlarında mektup çeşitleri olarak *nâme-i hecr*, *nâme-i hicrân*, *nâme-i şevk*, *mihr nâmesi*, *nâme-i maksûd*, *nâme-i sabr u selamet* kullanılmıştır. *Nâme-i ikbâl*, *amel nâmesi*, *nâme-i ma'siyet* ise gerçek anlamında değil “amel defteri” olarak kullanılmıştır.

Âb-ı hayvân, *âb-ı zindegânî*, *çeşme-i hayvân*, *hat*, *hat-ı emânî*, *tâze gülîstân*, *hürşîd-i tâbân*, *hayât-ı câvidân* mektup için kullanılan teşbihlerdendir.

Mektubun âşıқта uyandırdığı duyguları da Nevâyî'nin divanlarındaki pek çok beyitte görebiliriz. Buna göre sevgilinin mektubu âşğın aklını ve gönlünü alır, âşğı yakar; ancak can da verir, âşık için hazine değerindedir. Âşık yazdığı mektubu bile kıskanacak bir hâldedir; çünkü sevgiliyi kendisinden önce mektup görecektir. Mektubun kıvrımları gibi âşık da sıkıntıdan büklüm büklümdür.

Nevâyî'nin şiirlerinde o dönemde iletişim nasıldı, mektup yazarken nasıl bir süreç işlerdi, ne tür araç gerece ihtiyaç vardı gibi bazı sorulara cevap olabilecek sosyal hayata işaret eden pek çok unsur da vardır. Mektubun kâğıdı, mürekkebi, mühürlenmesi, kenarlarına cetvel çekilmesi, âşğın kanlı gözyaşlarından dolayı renginin kırmızı veya kızıl olması, üzerine isim yazılması, yazıldıktan sonra bir ipe bağlanması, kuşların veya bir habercinin getirip götürmesi, âşğın mektubu koynunda saklaması, kısacası mektubun yazılması ve gönderilmesi süreci farklı benzetmelikler ve hayallerle süslenerek ortaya konmuştur. Günay Kut'un Zâtî örneği üzerinden verdiği mektupla ilgili özellikler aslında Çağatay edebiyatının, özellikle Ali Şîr Nevâyî'nin, Klasik Türk edebiyatı üzerindeki etkisini gösteren örneklerden biri olarak sayılabilir. Ayrıca mektubun sosyal hayatla ilgili bu unsurları, zaman zaman ortaya atılan Klasik Türk edebiyatının gerçek hayattan uzak olduğu yönündeki iddiaları da bir nebze olsun cevaplar niteliktedir denilebilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

KISALTMALARBV: **Bedâyiü'l-vasat**FK: **Fevâidü'l-kiber**GS: **Garâibü's-sıgar**NŞ: **Nevâdirü's-şebab****KAYNAKÇA**

Ali Şîr Nevâyî (2002). **Bedâyiü'l-vasat**, (Haz.: Kaya Türkay), Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ali Şîr Nevâyî (1996). **Fevâidü'l-kiber**, (Haz.: Önal Kaya), Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ali Şîr Nevâyî (2003). **Garâibü's-sıgar**, (Haz.: Günay Kut), Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ali Şîr Nevâyî (2006). **Nevâdirü's-şebâb** (Haz.: Metin Karaörs), Ankara: Türk Dil Kurumu.

BATISLAM, H. Dilek (2002). "Mesnevilerde Mektup Tarzı Anlatım", **İlmî Araştırmalar**, S.13, s. 17-34.

DEMİRAY, Kemal (1974). "Tanzimattan Günümüze Mektup", **Türk Dili Mektup Özel Sayısı**, Sayı 274 (Temmuz), s. 88-96.

DERDİYOK, İ. Çetin (1994). "Eski Türk Edebiyatı'nda Mektup Yazma Kuralları Hakkında Bilgi Veren En Eski Eser Ahmed Dâ'î'nin Teressül'ü", **Toplumsal Tarih**, C.1, S.6, (Haziran), s. 56-59.

GENÇTÜRK, Tülay (1994). **Nevai Divanlarından Yapılan Bir Derleme: Tuhfetü's-selatin ve Eserde Geçen İsim-Fiiller**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

GÖKÇE, Recep (2006). **Eski Türk Edebiyatında Mektup ve Bir Mecmû'a-i Münşeât**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

GÖKYAY, Orhan Şaik (1974). "Tanzimat Dönemine Değın Mektup", **Türk Dili Mektup Özel Sayısı**, Sayı 274 (Temmuz), s.17-23.

KEFELİ, Emel (2002). **Anlatım Tekniğı Olarak Mektup**, İstanbul: Kitabevi.

KURU, Selim Sırrı (1993). **Bir Deh-Name Örneğı Olarak Ta'aşşuk-Name ve Eserdeki Ki'li Yantümceler**, Boğaziçi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- KUT, Günay (1994). "Letter to the Beloved", **Armağan: It Festschrift Für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung van Rudolf Vesely.** Praha: Enigma Corporation, s. 137-142.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat (2004). "Mektûb (Türk Edebiyatı)", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 29, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 18-21.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1965). **Ali Şir Nevayî, Hayatı, Sanatı ve Kişiliği**, C. 1, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- PALA, İskender (1995). "Name", **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara: Akçağ.
- SEFERCİOĞLU, M.Nejat (2001). **Nev'î Divanı'nın Tahlîli**, Ankara: Akçağ.
- SERDAROĞLU, Vildan (2006). **Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı**, İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1964), "Türk Edebiyatında Mektup", **Tercüme**, C. 16, No: 77-80.
- TEKİN, Şinasi (1971). **Menâhicü'l-İnşâ, The Earliest Ottoman Chancery Manual by Yahyâ bin Mehmed el-Kâtib from the 15th Century**, Cambridge, Mass.: Community Art Workshop.
- TOLASA, Harun (2001). **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Ankara: Akçağ.
- UZUN, Mustafa (2006). "Münşeât", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 32, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s.19-20.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*